Al dinerende praten over armoede

Bijgedragen door Evert-jan Quak
woensdag 16 juni 2004

Eten, drinken en praten over armoede in de wereld. En dat in een sprookjesachtig Wassenaars kasteel. Dat was de opzet van het ‘diner pensant’ dat MeesPierson samen met P.M.denHaag organiseerde op maandag 14 juni in kasteel De Wittenburg.

(Verschenen in PM juni 2004) Het Noord-Zuid-debat is één van de weinige in Nederland gevoerde discussies die nog doorspekt zijn met ideologie. In de loop van de tijd is een polemiek ontstaan, met aan de ene kant de liberale vrijhandelsdenkers en aan de andere kant de solidariteitsbeweging. Toch komen de twee steeds meer in dialoog met elkaar en ontstaan nieuwe inzichten over ontwikkelingshulp. Zo ook tijdens het ‘diner pensant’, waar gezocht werd naar nieuwe dimensies voor ontwikkelingssamenwerking. Ontneemt de dominante retoriek van de ontwikkelingssamenwerking – ‘Wij zijn moreel goed bezig’ – ons het zicht op wat er werkelijk gebeurt? Kan je nog vasthouden aan de gedachte: baat ontwikkelingshulp niet dan schaadt het niet? Tot hoever kan het bedrijfsleven het werk van ontwikkelingswerkers overnemen? Oud-minister Jan Pronk (tegenwoordig voorzitter van Vluchtelingen-Organisaties Nederland) geeft na jarenlange ervaring op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking toe dat de klassieke ontwikkelingshulp niet heeft gebracht wat hij ervan had verwacht. ‘De aanpak tot nu toe is toe aan een grondige herijking. Verder gaan betekent nog meer stagnatie en regressie in ontwikkelingslanden.’ Pronk gaat later zelfs een stapje verder door te concluderen dat hulp hoogstens een afgeleid instrument is, het minst relevante in verhouding tot handel en landbouwprotectie. Volgens Pronk zit het ontwikkelingsdenken vol met paradigmatische typeringen. ‘Stabiliteit is de norm, maar ontwikkelen betekent strijd, tegenstelling en conflict.’ Volgens Pronk is de laatste decennia het paard achter de wagen gespannen door stabiliteit te eisen als voorwaarde voor ontwikkelingshulp. ‘Wij hebben de boot afgehouden,’ zegt Pronk. ‘Je kan daarom niet spreken van samenwerking.’ Sinds 1990 is ook geen sprake van ontwikkeling. Armoede is volgens de oud-minister toegenomen. Hiermee is een eerste botsing een feit. Volgens hoogleraar ontwikkelingseconomie Jan Willem Gunning (Vrije Universiteit) is de armoede in absolute zin wereldwijd afgenomen door het succes van China en India. Hij vult er wel aan toe dat praten over armoede in de wereld erg abstract is. Er blijft een groot aantal landen bestaan dat economisch niet groeit en waar armoede niet is afgenomen. En hiermee valt Gunning gelijk een andere stelling van Pronk aan, dat staten niet meer relevant zouden zijn. Juist omdat China en India voorbeelden zijn van landen waar armoede aantoonbaar is afgenomen, doen staten er wel degelijk toe, stelt Gunning. Het schept de noodzaak goede analyses toe te passen om in te zien waarom het ene land wel en het andere het niet goed doet. Voor India en China geldt dat ze uit de veelheid aan ideologische beleidsadviezen van multilaterale, bilaterale partners en ontwikkelingsorgansiaties een afwijkend en eigenwijs standpunt hebben ingenomen. Pronk stelt daar iets tegenover. Kijken naar de ander in de samenleving, luidt zijn credo. Ook binnen China en India bestaat nog altijd een grote en niet afnemende onderklasse van armen. Ontwikkelingshulp moet zich juist op deze groep concentreren en niet zoals nu te vaak gebeurt op de oprukkende middenklasse. ‘Als de onderklasse niet wordt bereikt, voed je een intern conflict,’ aldus Pronk. Hij oogst er de nodige verontwaardiging mee van oud-politicus Hans Hillen (tegenwoordig voorzitter van het College voor Zorgverzekeringen). ‘Een sterke middenklasse is de ruggengraat van de samenleving, helpt structuur aan te brengen in de samenleving. De middenklasse kan veel beter dan wij de onderklasse bereiken en hen laten participeren binnen de formele economie.’ Terug naar de vraag of de klassieke ontwikkelingshulp ten dode is opgeschreven. Sylvia Borren (Novib) is het daar absoluut niet mee eens. ‘Ik vind dat je niet de bijstandsuitkeringen moet aanpakken als de werkloosheid stijgt door economische recessie,’ zegt ze cryptisch. Van haar mag er niet worden getoornd aan het ontwikkelingsbudget, zolang er nog armoede is. Ze stelt liever geen vragen over de kwaliteit van de hulp en of de afhankelijkheid van de ontvangende landen door hulp niet schadelijk is voor hun ontwikkeling. ‘Het gaat niet om de putten die in de grond zijn geslagen. Wat veel belangrijker is, zijn de handelsbelemmeringen, de opgelegde financieel-economische modellen. Daarom is er geen vooruitgang.’ Hoogleraar Internationale Betrekkingen Arend Jan Boekestijn (Universiteit Utrecht) kan het met dat laatste punt met Borren eens zijn. Ontwikkelingssamenwerking is niet bij machte iets aan de fundamentele problemen in de wereld te kunnen doen. Oorzaak is de scheve machtsverhouding - 350 miljard dollar aan landbouwsubsidies en 50 miljard aan hulp. Zolang Schroder en Chirac samen kunnen bepalen dat de echte hervormingen van de Europese landbouw uitgesteld worden tot 2011 blijft ontwikkelingshulp een druppel op de gloeiende plaat, aldus Boekestijn. Nou, nou, repliceert directeur-generaal Ron Keller (Internationale Samenwerking). Discussie over inkomenssteun aan boeren binnen de Europese Unie is nu niet per direct gestopt tot 2011, maar vindt nu ook al plaats. ‘Je moet hard werken om kleine impulsen te geven. Ontwikkeingswerk is maatwerk.’ Simone Filippini (Buitenlandse Zaken) pleit derhalve voor een impuls voor een Europees ontwikkelingsbeleid. Nu richten de lidstaten van de Europese Unie zich sterk op bilaterale afspraken. Er is zelfs sprake van beleidscompetitie. Ieder land wil graag de eigen nationale vlag zien wapperen bij ontwikkelingsprojecten. Deze bilaterale inspanningen zijn er alleen ten behoeve van het westerse ego en geven geen gestalte aan maatwerk. ‘De EU-lidstaten willen graag de eigen bloemen laten bloeien ten koste van de onderklasse.’ Hoongelach bij Hans Labohm (Instituut Clingendael). ‘De EU? Vergeet het maar!’ De Europese Unie heeft nog nooit een vuist kunnen én willen maken op het internationale vlak. Labohm verwijst naar de ACP-landen waarmee de Unie al veertig jaar een duurzame relatie onderhoud. ‘De ACP-landen waren veertig jaar geleden de armste landen. Dat zijn ze nu nog steeds.’ Hij oogst er de verontwaardiging mee van Pitou van Dijck (Centrum voor Studie en Documentatie Latijns-Amerika). De Lomé-afspraken hebben de ACP-landen inderdaad heel weinig opgeleverd, maar de Europese Unie poogt daar wel degelijk iets aan te veranderen met het Cotonou-verdrag van vier jaar geleden. Dit is een nieuw ‘uniek’ experiment, dat volgens Van Dijck niet zomaar aan de kant kan

worden geschoven. Boekestijn: ‘Vergeet het. De Europese Unie is een ramp voor ontwikkelingssamenwerking.’ De Europese Unie is volgens hem opgericht met alleen het doel om onze producenten te steunen en niet die uit derde landen. Volgens Pronk ondergraaft Boekestijn zijn eigen positie als historicus; de Europese Unie is ten eerste opgericht om de interne vrede te bewaren. Boekestijn: ‘Dat is een illusie. Op papier staan echt alleen keiharde economische garanties.’ Toch moet dat geen precedent zijn om dan maar niets te ondernemen op Europees vlak. Ontwikkelingsgeld moet beter en efficienter besteed. Directeur-generaal Keller: ‘De verbrokkeling van ontwikkelingsgeld kan juist binnen het platform dat de Europese Unie is, worden tegengegaan.’ Zo vraagt hij zich af wat het nut is waarom Letland nu door de Europese Unie gedwongen een eigen nationaal ontwikkelingsbeleid moet opzetten gestoeld op bilaterale akkoorden. Filippini: ‘Dat Europa tot nu toe geen vuist heeft kunnen maken, komt omdat we er ook niet op inzetten.’ Daarbij tekent Gunning aan dat praten over corruptiebestrijding in ontwikkelingslanden weinig inhoud heeft als een belangrijke voedingsbodem de versnipperde ontwikkelingshulp is. Als het de Europese Unie niet lukt om het ontwikkelingsbeleid te coordineren, is het effect dat corruptie in hoge mate blijft bestaan in ontvangende landen doordat onderlinge concurrentie tussen donorlanden corruptie stimuleert. Tot slot kan iedereen zich vinden in een oproep aan minister van Ontwikkelingssamenwerking Agnes van Ardenne, die niet aanwezig kon zijn wegens een verblijf in Bolivia, om tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie hard in te zetten op een volwaardige commissaris Ontwikkeingssamenwerking die binnen de nieuwe Europese commissie de coherentie-agenda kan aanvoeren.